

v primerih, ko so otroci samohranilci. Izsledki raziskave kažejo na to, da so 55-letniki v zadnjih letih bolj nagnjeni k temu, da živijo v bližini svojih prvorojencev.

Pričujoča raziskava je na primeru analize strukture švedskih družin pokazala, da na trend povečevanja štirigeneracijskih družin zaradi daljše življenjske dobe negativno vpliva naraščanje medgeneracijskih vrzeli in da se bo posledično zmanjšal njihov delež. V obdobju 1990 - 2005 se je vidno zmanjšal delež 55-letnikov, ki imajo hkrati vnuke in še žive starše. Po podatkih, ki so na voljo, ni razloga za pričakovanje, da bi v bližnji prihodnosti narasel delež 55-letnikov, ki bi nudili pomoč vnukom in svojim ostarelim staršem. Četudi se bo trend poznejšega starševstva pri prihodnjih generacijah zmanjšal, bo večja medgeneracijska vrzel v sedanji generaciji obstajala še naprej, kar zmanjšuje verjetnost pogostnosti štirigeneracijskih družin v prihodnosti. Če se bo medgeneracijska vrzel nadaljevala tudi v prihodnjih generacijah, se bo povprečno število generacij v družini še zmanjšalo. Zaradi manjše rodnosti in povečanja medgeneracijskih vrzeli na Švedskem ni splošnega trenda povečanja števila generacij. Čeprav so bili v raziskavi uporabljeni podatki za Švedsko, je trend odlaganja rojstva otrok razširjen po vsej Evropi. V večini današnjih družin obstajata dve generaciji zdravih, neodvisnih staršev ter onemogli starši ali pa otroci, ki potrebujejo pomoč. Po predvidevanjih bo v prihodnosti manjši del starejših živel v bližini svojih otrok in vnukov, vendar ne zaradi migracije, ampak zaradi zmanjšanja števila sorodstva.

Pričujoča študija prinaša podrobno analizo vpliva demografskih sprememb na velikost in strukturo družine. Njeni pomembni ugotovitvi sta, da se delež štirigeneracijskih družin zaradi daljše življenjske dobe ne povečuje in da med generacijami v družini ni trenda povečevanja geografske oddaljenosti.

*Tanja Pihlar*

WHO, 2010. *Elder abuse and alcohol*.

V: [http://www.who.int/ageing/publications/elder\\_abuse/en/](http://www.who.int/ageing/publications/elder_abuse/en/) (sprejem 23.12.2011).

## **ZLORABA STAREJŠIH IN ALKOHOL**

Zloraba starejših je definirana kot enkratno ali ponavljajoče se dejanje, ki povzroči škodo ali bolečino starejšemu človeku oziroma kot izogibanje dejanjem, ki bi škodo ali bolečino preprečila. Do zlorabe lahko pride v katerem koli odnosu, kjer je pričakovati zaupanje med ljudmi. Zloraba starejših se pojavlja v različnih oblikah: kot psihična, fizična in spolna zloraba, finančno izkoriščanje, zanemarjanje ali samo-zanemarjanje, zloraba zdravil, zapuščenost, marginalizacija starejših ljudi v institucijah ali socialnih in ekonomskih programih.

Zaradi staranja prebivalstva se povečujejo tudi skrbi glede zlorabe starejših. Globalna populacija ljudi, starejših od 60 let, naj bi se s 672 milijonov v letu 2005 povečala na 1.9 milijarde do leta 2050. Preventiva zlorab starejših teži k natančnemu ugotavljanju pojavnosti zlorab, hkrati s prepoznavanjem in odstranjevanjem dejavnikov tveganja. Tvegano uživanje alkohola je tako eden izmed dejavnikov tveganja za zlorabo starejših.

### **Zloraba starejših**

Zloraba starejših v skupnosti (kamor je vključeno tudi zanemarjanje s strani oskrbovalcev, psihično, fizično in finančno zlorabljanje) niha med 4 in 6 % v Kanadi, na Finskem, Nizozemskem, v Veliki Britaniji in Združenih državah Amerike. Nedavna študija, opravljena v Koreji, je pokazala 6,3 % zlorabo starejših ljudi, medtem ko je odstotek zlorab v Izraelu večji, 18,4 %, predvsem na račun zanemarjanja. Kombinacija razlik med kulturami v odnosu do starejših ljudi, razlik med dojemanjem zlorab in definicijami le-teh, onemogoča enostavno primerjavo pojavnosti zlorab med različnimi državami. Prav tako je težko oceniti pojavnost zlorab v varstvenih ustanovah, ki pa naj bi po številu presegale tiste

v skupnosti. V Združenih državah je negovalno osebe v 10 % priznalo fizično in v 40 % psihično zlorabljanje starejših ljudi.

### **Uživanje alkohola**

V vseh starostnih skupinah se poraba alkohola na prebivalca razlikuje med posameznimi državami. V Luksemburgu naj bi bilo tako 2,5 % abstinentov, v Egiptu 99,5 %. Največja poraba alkohola je v državah, kjer imajo ljudje visoke prihodke, vztrajno pa poraba raste tudi v revnejših državah (države jugovzhodne Azije). Študije, opravljene v državah z višjimi prihodki, so pokazale, da naj bi starejši v primerjavi z mlajšo generacijo uživali manj alkohola. S staranjem povezane fiziološke spremembe lahko znižajo posameznikovo toleranco glede uživanja alkohola. To pomeni, da starostniki pri manjšem vnosu alkohola kot mlajši začutijo enake znake opitosti. Nadalje pa lahko znake alkoholizma napačno ocenimo kot starostni pojav.

### **Povezava med uživanjem alkohola in zlorabo starejših**

Posamezniki, ki imajo težave s prekomernim uživanjem alkohola, so pogosto finančno odvisni od sorodnikov (vključujoč starejše ljudi). To lahko vodi do finančnih in materialnih zlorab. Oskrbovalci, ki zlorablajo alkohol, lahko zanemarjajo obveznosti do starejših ljudi, za katere naj bi skrbeli. Okrnjena presoja in spomin, povzročena s tveganim uživanjem alkohola pri starejših ljudeh, jih lahko naredi ranljive za zlorabo. Oskrbovalci lahko starejše spodbujajo k pitju alkohola, v želji narediti oskrbovance bolj ubogljive ali jih finančno izkoristiti. Starejši, ki so ali še naprej doživljajo zlorabo in zanemarjanje, lahko pijejo alkohol v večjih količinah, da na zlorabo pozabijo. Tvegano pitje alkohola je dejavnik tveganja za nasilje znotraj partnerskega odnosa tudi pri starejših zakoncih.

### **Razsežnost z alkoholom povezanih zlorab pri starejših ljudeh**

Večina raziskav, ki so proučevale vlogo alkohola pri zlorabah starejših, je bila narejena v Severni Ameriki in v Veliki Britaniji. Ključne ugotovitve so navedene spodaj.

- V Združenih državah Amerike je 44 % moških in 14 % žensk, ki zlorablajo svoje starše (starejše od 60 let), odvisnih od alkohola.
- V Veliki Britaniji je 45 % ljudi, ki skrbijo za starejše ljudi, priznalo zagrešitev ene izmed vrst zlorab. Oskrbovalčevo prekomerno pitje alkoholnih pijač se je izkazalo kot vodilni dejavnik tveganja za zlorabo starejših.
- V Kanadi so v okviru programa ozaveščanja starejših ljudi, pri katerih je prisotno tvegano uživanje alkohola ali uživanje psihoaktivnih snovi, ugotovili, da je prišlo do psiholoških, fizičnih ali finančnih zlorab pri 15 - 20 % starejših, vključenih v program.
- V Kanadi so v okviru nacionalne raziskave zlorab starejših ugotovili, da hudo popivanje oskrbovalcev vodi do 14,6 % incidentov zlorab med starejšimi. Naslednjih 18,7 % zlorab pa naj bi bilo sekundarno povezanih z uživanjem alkohola (zloraba alkohola naj bi bila tako eden izmed vzročnih dejavnikov za zlorabo).
- V Veliki Britaniji je škodljivo uživanje alkohola pri oskrbovalcih bolj povezano s fizičnimi zlorabami kot z zanemarjanjem starejših. V Združenih državah Amerike pa je najpogostejše samo-zanemarjanje starejših v povezavi s tveganim uživanjem alkohola.

V manj razvitih državah je zelo malo študij o vplivu alkohola na zlorabe starejših, vseeno pa drugi informacijski viri kažejo na pomembno povezavo med prej omenjenima pojavoma. V Južni Afriki je npr. iz vladnega poročila mogoče razbrati primere zlorab starejših. Tukaj so glavni povzročitelji zlorab odrasli otroci, ki imajo težave z uživanjem alkohola in porabijo pokojnine svojih staršev za alkohol. Znane pa so tudi fizične in spolne zlorabe starejših žensk.

### **Dejavniki tveganja za zlorabe starejših, povezane z alkoholom**

Dejavniki tveganja za zlorabe starejših ljudi so kognitivni in telesni upad ter socialna izolacija. V nekaterih predelih sveta pa predstavlja dejavnik tveganja tudi spol, predvsem ženski. Za storitev dejanja zlorabe pa so dejavniki tveganja finančne težave, odvisnost od starejših ljudi in duševne bolezni. Kulturni dejavniki tveganja vključujejo staromrznost, seksizem in tolerantnost do nasilja. V nekaterih prehodnih in revnejših državah so kulturne spremembe vodile do povečanja ranljivosti glede zlorab starejših prebivalcev. Kulturne spremembe so izguba tradicionalnih vlog starejših ljudi, propadanje družinskih in skupnostnih vezi in visoka nezaposlenost.

Pri starejših ljudeh, ki tvegano uživajo alkohol, je povečano tveganje za samo-zanemarjanje, poveča pa se tudi ranljivost za ostale vrste zlorab. Tveganje za zlorabo starejših ljudi se občutno poveča, če ima družinski član, posebno potomec starejšega človeka, težave s pitjem in je od starejšega človeka finančno odvisen. Starejši v takšnem primeru tudi dlje časa ostanejo v odnosu, kjer se zlorabe dogajajo.

V Južni Afriki zlorabo starejših ljudi povezujejo z revščino, javnimi nemiri in pomanjkanjem zakonov, ki bi ščitili starejše ljudi. Tako le-ti postanejo lahke tarče izkoriščanj.

### **Posledice**

Tako zloraba starejših kot tvegano uživanje alkohola pri starejših imata podobne posledice. Oba lahko vodita do fizičnih poškodb, finančnih težav, socialne osamljenosti, slabe prehranjenosti, čustvenih in psiholoških problemov, vključujoč depresijo, kognitivni upad in upad spomina. Starejši ljudje so pogosto telesno šibkejši, kar pomeni, da povzroči fizično nasilje večje poškodbe in da okrevanje traja dlje. Žrtve finančnih zlorab imajo pogosto nizke dohodke in manj možnosti za nadomestitev izgubljenega denarja, zato so posledice toliko večje. Zloraba starejših

lahko zniža življenjsko dobo starejšega človeka, vodi do depresij, v nekaterih primerih postane celo vzrok za tvegano pitje alkohola, kot način za spoprijemanje z zlorabo. Tvegano uživanje alkohola je povezano s številnimi zdravstvenimi težavami, ki znižujejo življenjsko dobo. To so kardiovaskularne bolezni, rak in poškodbe (padci, opekline). Pri starejših ljudeh tudi metabolizem alkohola poteka počasneje, zato se lahko posledice tveganega pitja pokažejo prej in pri manjši količini zaužitega alkohola.

### **Preventiva**

Preventivne dejavnosti za zmanjševanje zlorabe pri starejših vključujejo varovalne in podporne dejavnosti, izobraževalne programe in obvezne, sprotne prijave zlorab starejših ljudi. Te prijave naj bi opravljali vsi strokovni delavci, ki so v stiku s starejšimi ljudmi. Identifikacija žrtev nasilja med starejšimi ljudmi je tako ključ do preprečevanja zlorab.

Zdravstveni programi presejanja za starejše ljudi, ki tvegano uživajo alkohol, in za žrtve zlorab med starejšimi se v primarni zdravstveni oskrbi, postajah nujne medicinske pomoči in na geriatričnih oddelkih premalo izvajajo. Da bi se programi presejanja uspešno vpeljali v prej omenjene zdravstvene dejavnosti, je potrebno najprej izobraziti zdravstvene delavce, da bodo prepoznali znake zlorab. Tako sta tvegano pitje alkohola in zloraba starejših lahko spregledana, če strokovni delavec meni, da sta socialni umik in težave s spominom normalna spremljevalca starosti. Zavedati se moramo tudi, da lahko pri starejšem človeku spregledamo znake zlorab, če starejši človek uživa alkohol in obratno.

Poznavanje pravic zlorabljenih ljudi in podpornih služb, na katere se žrtve lahko obrnejo, so ključnega pomena pri svetovanju žrtvam zlorabe.

Na splošno imamo premalo znanja o učinkoviti preventivi zlorab starejših, povezanih z alkoholom, pomanjkljivo pa je tudi razumevanje sekundarne preventive in metod zdravljenja.

Intervencije, ki so zmanjšale porabo alkohola tako v populaciji kot pri posameznikih, so se izkazale za učinkovite pri zmanjševanju nasilja. V Združenih državah Amerike so ugotovili, da se s poviševanjem cen alkoholnih pijač zmanjšuje nasilje. Specifični učinki zmanjševanja porabe alkohola v populaciji na zlorabe starejših še niso bili izmerjeni. Posledično se kaže potreba po boljšem razumevanju, odkrivanju in preventivi zlorab starejših ljudi.

### **Vloga javnega zdravstva**

Preventiva nasilja v javnem zdravstvu vključuje številne podatke in raziskave, ki naj bi zagotovili boljše razumevanje obsega, vzrokov in posledic nasilja in nuje, da se v skupnosti začno izvajati učinkovite intervencije za preprečitev nasilja. Pri zlorabah starejših, ki so povezane z alkoholom, se javno zdravstvo poslužuje spodaj napisanih dejavnosti.

- Zbiranje in primerjanje informacij o pojavnosti zlorab starejših, o ravneh uživanja alkohola, o vzorcih pitja med starejšimi in o z alkoholom povezanih težavah.
- Pospeševanje načrtnega prepoznavanja zlorab starejših v geriatričnih ustanovah, v službah oskrbe na domu in ostalih zdravstvenih enotah.
- Promocija, izvajanje in vrednotenje raziskav, ki proučujejo zlorabe starejših, povezane s tveganim uživanjem alkohola, tako pri žrtvah kot pri storilcih zlorab. S tem želijo izboljšati razumevanje obsega problema, preventivne dejavnike in dejavnike tveganja.
- Ovrednotenje zdravstvenih, ekonomskih in družbenih stroškov, povezanih z zlorabami starejših.
- Prepoznavanje, ovrednotenje in izvajanje intervencij v širšem obsegu, ki se kažejo kot učinkovite v preventivi z alkoholom povezanih zlorab starejših ljudi.
- Zagotovitev, da specialistične službe nudijo podporo ljudem, ki imajo težave z uživanjem

alkohola in da strokovni delavci v splošnih zdravstvenih službah znajo prepoznati z alkoholom povezane težave pri starejših in razumejo njihovo povezavo z nasiljem.

- Povezovanje številnih organizacij, ki delujejo na preventivi zlorab starejših, s pospeševanjem zavedanja o povezavi med tveganim uživanjem alkohola in zlorabami starejših.
- Izvajanje strategije za zmanjševanje tveganega uživanja alkohola znotraj populacije in zmanjševanje staromrzništva. Starejšim ljudem nudijo pravico sodelovanja v družbi in jim omogočajo, da lahko v družbi dostojno živijo.

### **Strategija**

Tvegano uživanje alkohola in zloraba starejših ljudi sta bila prepoznana kot ključni zdravstveni težavi, ki zahtevata vso pozornost. Na državni in mednarodni ravni imajo zdravstvene organizacije ključno vlogo pri izvajanju strategij, ki se dotikajo povezave med uživanjem alkohola in zlorabami starejših. S tem pospešujejo promocijo preventivnih pobud, ki naj bi izboljšale javno zdravje. Svetovna zdravstvena organizacija vodi in uvaja številne raziskave, išče učinkovite preventivne strategije in spodbuja aktivnost držav članic za izvajanje učinkovitih intervencij in strategij za zmanjševanje tveganega pitja in nasilja. Glede problema alkoholizma svetovna zdravstvena organizacija primerja in širi znanstvene informacije o porabi alkohola, razvija globalne in regionalne raziskave, podpira države pri povečevanju učinkovitosti merjenja porabe alkohola in z njimi povezanih posledic. Spodbuja pa tudi preventivo, identifikacijo in zdravljenje posledic pitja v primarnih zdravstvenih ustanovah. Svetovna zdravstvena organizacija je na področju nasilja uvedla globalno kampanjo za preventivo nasilja. Začela se je leta 2002, njen namen pa je povečevanje zavedanja problema medosebnega nasilja (vključujoč zlorabo starejših). Poudarja vlogo javnega zdravstva v preventivi nasilja,

globalno povečuje aktivnosti za preventivo nasilja, tako regionalno kot nacionalno. Pristop za preventivo nasilja je opisan v poročilu Svetovne zdravstvene organizacije, in ima naslov *Svetovno poročilo o nasilju in zdravju*.

Za razvoj strategije za preprečevanje nasilja pri starejših je delovna enota, ki se ukvarja z različnimi vidiki staranja pri Svetovni zdravstveni organizaciji v različnih državah, uvedla raziskavo da bi ugotovila dojemanje in poglede na zlorabo starejših v različnih družbah.

Tina Lipar

*Kuenen Jan Willem, Van Osselaer Joris, Berz Kilian, Kaye Christopher, Sander Alison, Schouten Wouter-Jan, Tsusaka Miki (2011). How Companies Can Adapt to Reality? V: The Boston Consulting Group - Global Aging Report, december 2011, str. 1-2.*

## **PRILAGAJANJE GOSPODARSKIH DEJAVNOSTI DEMOGRAFSKIM SPREMEBAM**

Novo poročilo Bostonske svetovalne skupine (*Boston Consulting Group* – BCG, 2011) poudarja, da bodo morale glavne gospodarske dejavnosti, če bodo hotele v naslednjih desetletjih ostati še naprej konkurenčne, upoštevati učinke globalnega staranja tako pri svojih zaposlenih kot pri poslovnih partnerjih.

### **Uvodna ugotovitev**

Do demografskih sprememb prihaja, ker ljudje živijo dlje in imajo manj otrok. V razvitih državah se je povprečno trajanje življenja podaljšalo s 66 let v letu 1950 na 78 let v letu 2010. Stopnja rodnosti se je v istem obdobju znižala z 2,8 na 1,7 otroka na žensko. Tem kazalnikom postajajo vse bolj podobni tudi kazalniki hitro razvijajočih se gospodarstev. V svetovnem merilu se je število starih 65 let in več na 100 delovno aktivnih ljudi dvignilo z 8 v letu 1950 na 12 v letu 2010 in naj bi leta 2050 znašalo kar 25. Spremembe so velike in bodo močno vplivale na gospodarske dejavnosti.

Globalno staranje bodo gospodarske dejavnosti občutile pri delu, kjer bodo potrebna starosti prilagojena dela; pri rasti, kjer bo starejše prebivalstvo predstavljalo izziv; pri kapitalu, kjer se bo treba spoprijeti s spremenjenimi razmerji med ponudbo in povpraševanjem in upokojitveno dilemo; ter pri potrebah potrošnikov, kjer bo treba poiskati nove priložnosti v 'srebrnem segmentu'.

### **Delo**

Zaradi starejše delovne sile in manj dela bo za podjetja izziv ohranjati visoko produktivnost in zagotavljati dovolj dela. Za ohranjanje produktivnosti bodo potrebna 'starosti prijazna' delovna mesta (zlasti za fizično zahtevna dela), spodbujanje vitalnosti, zdravstvene ozaveščenosti ter motivacije pri delu. Glede razpoložljivosti delovne sile bo pričakovan odliv človeškega kapitala (zaradi upokojitve) zahteval skrbno načrtovanje in prenos strokovnega znanja, kakršnega doslej še ni bilo. V svetovnem merilu naj bi se tako leta 2010 na vsake tri novozaposlene upokojila 1 oseba, do leta 2050 pa naj bi se to število več kot podvojilo.

### **Rast**

Nižja rast delovno aktivnega prebivalstva od 15. do 64. leta bo v razvitih gospodarstvih vplivala na nižjo rast bruto domačega proizvoda, kar bo imelo za gospodarske dejavnosti negativne posledice. Medtem pa lahko v hitro razvijajočih se gospodarstvih pričakujemo večjo produktivnost (doseženo s tehnološkim napredkom, optimizacijo procesov, večjo učinkovitostjo ter zunanjo pomočjo), ki bo izravnala negativne demografske posledice. Zaradi tega bo gospodarska polarizacija dveh hitrosti izrazitejša, stopnja rasti se bo v številnih razvitih državah še naprej zniževala, medtem ko bo v razvijajočih se gospodarstvih visoka. Gospodarske dejavnosti bodo zato morale preučiti možnosti, kot je povečanje njihove prisotnosti v državah z visoko rastjo, iskanje priložnosti za rast v razvitih gospodarstvih, usmerjanje v vitkejšje poslovne modele, tako da